

ТУРКИСТОН АССРДАН ҚОЧОҚЛАРНИ РЕЭВАКУАЦИЯ ҚИЛИНИШИ

Тўрахўжаев Саидмурод

Андижон давлат университети таянч докторанти

Аннотация: Ушбу мақолада Биринчи жаҳон уруши(1914-1918) ва Россияда очарчилик рўй берган даврларда(XX асрнинг 20-йиллари) Туркистон АССР ҳудудига қочоқ тариқасида келган аҳоли вакиллариинг ўз юртларига реэвакуация қилиниши ҳамда совет большевиклари топшириги асосида Туркистон ҳукумати томонидан реэвакуация жараёнида амалга оширилган ишлар, яъни қочоқларни реэвакуация қилиш марказларини ташкил этиши, қочоқларни ватанига қайтаришида уларни озиқ-овқат, кийим-кечак ва дори-дармон билан таъминлаш ҳақидаги маълумотлар баён қилинган. Шунингдек, мақолада ўз юртига реэвакуация қилинаётган қочоқларга Туркистондаги қийинчилик шароитида бўлган меҳмондўст аҳолиси томонидан кўрсатилган гамхўрликлар ва меҳрибонликлар тўғрисидаги фикр-мулоҳазалар архив манбалари асосида таҳлил қилиниб баён этилган.

Калит сўзлар: қочоқлар, очларга ёрдам комиссияси, эвакуация марказий бошқармаси, му рожаат, реэвакуация, губерния.

РЕЭВАКУАЦИЯ БЕЖЕНЦЕВ ИЗ ТУРКИСТАН АССР

Тураходжаев Саидмурод

Андижанский государственный университет базовый докторант

Аннотация: Аннотация: В данной статье в годы Первой мировой войны (1914-1918 гг.) и голода в России (20-е годы XX века) представители населения, прибывшие на территорию Туркестанской АССР в качестве беженцев, были реэвакуированы в своих стран, и о действиях, проводимых правительством Туркестана в процессе реэвакуации на основании приказа советских большевиков, то есть сведения о создании центров реэвакуации беженцев, обеспечении продовольствием, одеждой и медикаментами беженцам, когда они возвращаются на родину. Также в статье на основе архивных источников анализируются отзывы о заботе и доброте, проявленной гостеприимными жителями Туркестана к беженцам, реэвакуируемым в свою страну в трудных условиях.

Ключевые слова: беженцы, комиссия помощи голодающим, центральное эвакуационное управление, обращение, реэвакуация, губерния.

REEVACUATION OF REFUGEES FROM TURKEY CENTURY

Torakho'jaev Saidmurad

Andijan State University foundation doctoral student

Abstract: In this article, during the First World War (1914-1918) and the famine in Russia (20s of the 20th century), the representatives of the population who came to the territory of the Turkestan ASSR as refugees were re-evacuated to their countries, and the work carried out by the government of Turkestan in the process of re-evacuation based on the order of the Soviet Bolsheviks, that is, information on the establishment of refugee re-evacuation centers, provision of food, clothing and medicine to refugees when they are returned to their homeland. Also, in the article, the comments on the care and kindness shown by the hospitable residents of Turkestan to the refugees who are being re-evacuated to their country in difficult conditions are analyzed based on archival sources.

Key words: refugees, aid commission for the hungry, central evacuation administration, appeal, re-evacuation, gubernia.

Ватанимиз тарихининг совет мустамлакачилиги даври билан боғлиқ саҳифаларига бугунги кун нуқтаи назаридан ҳолисона баҳо бериш долзарб аҳамиятга эга. Маълумки, совет ҳокимияти ва коммунистик партия ҳукмронлиги йилларида тарихчи олимлар Ватан тарихини ҳаққоний ёритишга имкон топа олмаган. Миллий истиқлол йилларида Ватанимиз тарихини ҳолисона, илмий асосда ўрганиш давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Бундан руҳланган тарихчи олимлар совет ҳокимиятининг юртимизда амалга оширган ҳар бир сиёсатини архив хужжатлари ва манбалар ёрдамида илмий асослаб, ҳаққоний ёритиб, кўплаб тадқиқот ишларини юзага келтиришмоқда. Хусусан, совет ҳокимиятининг Туркистон АССРда амалга оширган қочоқлар ва болалар реэвакуация сиёсати масаласининг кўплаб жиҳатлари тадқиқотчилар томонидан янги илмий ҳулосаларга асосланган ҳолда ўрганилди. Ушбу мақолада ҳам Туркистондаги қочоқларни ўз юртларига реэвакуация қилиш жараёни ҳақидаги фикрлар архив манбалар ва илмий адабиётлар ёрдамида таҳлил қилиб ўрганилган.

Маълумки, Россия империяси таркибида бўлган Туркистон ҳудудига подшо ҳукумати топшириғига кўра, Биринчи жаҳон уруши даврида Польша, Болтиқбуйи ва бошқа ҳудудлардан

қочоқ тариқасида келган аҳоли вакиллари жойлаштирилган. Масалан, 1915 йил охирига қадар уруш ҳаракатлари рўй бераётган Польша ва Болтиқбўйидан 70 минг нафар қочоқ Туркистонга паноҳ излаб келиб жойлашган[1. Б.115]. Бу вақтда Туркистон ўлкаси империя бошқарувида бўлгани боис, келган қочоқларни жойлаштириш, озиқ-овқат билан таъминлашга мажбур бўлган. 1917 йилда Россия империяси қулагач, ҳокимиятни совет большевиклари эгаллаган бўлиб, Туркистон ўлкасида ҳам бу жараён давом этган. Большевиклар ҳукумати 1921 йилда Волгабўйи ва Уралолди ҳудудларида ҳосилсизлик рўй бергани туфайли, оч қолган аҳоли вакиллари Туркистонга эвакуация қилган. Бироқ, уюшган ҳолда эвакуация қилинганлардан ташқари, улар орасида уюшмаган ҳолда қочоқ тариқасида келган аҳоли вакиллари ҳам бўлган. Масалан, 1922 йил апрелда Қозон ва Воронеж губернияларидан Туркистонга оч-қочоқлар келган[2. Б.98]. Туркистон ҳудудининг оч-қочоқларни қабул қилишга тайёр эмаслиги ҳамда уларни жойлаштириш қийинчиликлари Туркистон ҳукумати ва маҳаллий аҳолиси учун муаммо туғдирган. Хусусан, мустамлакачи ҳукумат келган оч-қочоқларни бошпана, озиқ-овқат, кийим-кечак билан таъминлаш мажбуриятини ўлкага юклаган эди.

1918 йил ноябрда Биринчи жаҳон уруши бутунлай тугаган. Натижада давлатлар ўртасида тинчлик шартномалари имзоланиб, ҳарбий асир ва қочоқларни ватанига қайтариш жараёни бошланган. Бу вақтда совет ҳукумати РСФСР таркибидаги барча республикаларда, хусусан, Туркистон АССРда ҳам уруш туфайли келиб қолган асирлар ва қочоқларни ўз юртига қайтариш билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилиш учун махсус кенгаш ташкил этган. Яъни, РСФСР Халқ Комиссарлар Советининг 1918 йил 23 апрелдаги махсус декретига асосан, Россия ҳарбий ишлари бўйича халқ комиссарлиги қошида “Асирлар ва қочоқлар билан шуғулланувчи Марказий коллегия” ташкил этилган[3. Б.107]. Ушбу Марказий коллегия Совет Россияси ҳудудига келтирилган ҳарбий асирлар ва қочоқ тариқасида келган аҳоли вакиллари ўз юртига реэвакуация қилиш ишларини амалга оширган. Туркистонда ҳам ушбу коллегия бўлимлари ташкил этилиб, ўлкадаги асир ва қочоқларни реэвакуация қилиш ишларини бажарган.

1920 йил январь ойидан бошлаб асирлар ва қочоқлар билан шуғулланувчи Марказий бошқарув РСФСР Ички ишлар халқ комиссарлиги Марказий эвакуация бўлимига айлантирилган[3. Б.108]. Марказий эвакуация бўлими фаолиятига асосан учта йўналиш;

- Тинчлик битимларини, асирлар ва қочоқларнинг реэвакуацияси ҳақидаги халқаро битимларни амалга ошириш;

- Ижтимоий муаммолар кучайиб кетиши билан боғлиқ бўлган ички миграция жараёнларини бошқариш;

- Қочоқларини ўз ватанига қайтариш жараёнини ташкиллаштириш кирган.

Ички ишлар халқ комиссарлининг 1920 йил 20 февралдаги қарорига кўра, Марказий эвакуация бўлими РСФСР Ички ишлар халқ комиссарлигини аҳолини эвакуация қилиш бўйича Марказий бошқармасига айлантирилган. 1920 йил 20 мартдаги марказий эвакуация бўлимининг маҳаллий органлари ҳақидаги Низомига кўра, РСФСР Ички Ишлар Халқ Комиссарлиги марказий эвакуация бўлимининг кичик идоралари сақланган ҳолда тегишли ижро қўмитаси бўлимлари қошида губерния ва уезд эвакуация бошқарувини ташкиллаштириш тартиби тасдиқланган. Туркистонда ҳам асир ва қочоқларни реэвакуация қилиш бўйича бошқармалар ташкил этилган.

1920 йил ёзида Болтиқбўйи ва Россия давлатлари ўртасида қочоқларни реэвакуация қилиш тўғрисида шартномалар тузилган[4. Б.198]. 1920 йил июль ойида қочоқларни режалаштирилган ҳолатда жўнатиш бўйича кўрсатма Туркистон ўлка раҳбариятига жўнатиш, унга кўра, Марказий эвакуация бошқармаси руҳсатсиз ҳеч қайси қочоқ ёки асир жўнатишмаслиги белгилаб қўйилган. Қолаверса, чет эллик қочоқларни ватанига жўнатиш учун навбат ўрнатилиши ва ишчилар, хизматчилар, кексалар, болалар ва ногиронлар ҳам эшолонга рўйхат билан юборилиши кераклиги қайд этилган[5. Б.48]. Қочоқлар рўйхатида вилоят фавқулодда қўмитаси руҳсатномаси бўлиши талаб қилинган. Ана шундай талаблар асосида Туркистон ўлкасидан 1920 йил охирига келиб, Марказий эвакуация бошқармаси руҳсати билан Болтиқбўйи давлатларига тегишли 1500 нафар қочоқ реэвакуация қилинган[6. Б.51]. Марказнинг топшириғига кўра, иқтисодий қийинчилик ва очарчилик гирдобидан қолган Туркистон ҳукумати раҳбарияти қочоқларни реэвакуацияси жараёнида ватанларигача етиб бориши учун ўлка маблағлари ҳисобидан озиқ-овқат, кийим-кечак, дори-дармонлар ажратиш ишларини амалга оширган.

1921 йилда Россиянинг кўплаб губернияларида очарчилик жараёнини бошланиши ва совет ҳукуматининг очарчилик оқибатларини бартараф этиш ишларига эътибор қаратиши туфайли қочоқларни реэвакуацияси тўхтаб қолган. Бу вақтда Туркистон ўлкасига Волгабўйи ва Уралолди ҳудудларидан очлар оқими келиши бошланган эди. Бироқ, 1921 йил охири ва 1922 йил бошларида Туркистонда ҳам очарчиликнинг бошланиб кетиши ўлкада озиқ-овқат муаммосини кеттириб чиқарган. Натижада, 1922 йил баҳорида Туркистон МИҚ ва ХКС, Туркистон компартияси раҳбарияти ўлкадаги озиқ-овқат етишмовчилиги муаммолари тўғрисида РКП(б) Марказий қўмита раҳбариятига бир неча бор мурожаат қилган. Ушбу мурожаатлар баъдида Туркистон ўлкасидаги очарчиликни бартараф этиш учун РСФСР Очларга ёрдам марказий комиссияси то-

монидан чора-тадбирлар ишлаб чиқиш зарурлиги, ўлканинг очарчиликка учраган худудлари аҳолисига озиқ-овқат таъминотида ёрдам бериш кераклиги, қурғоқчиликка юз тутган кишлоқ хўжалигини тиклаш учун маблағлар ажратиш, қолаверса, ўлкага келган қочоқларни тез фурсатда ўз юртиларига реэвакуация қилиш кўрсатмасини бериш зарурлиги қайд этилган[7. Б.81].

Бироқ, большевикларнинг Туркистонда ўрнатилган бошқаруви туфайли, ўлка раҳбарияти ва маҳаллий аҳоли очарчилик худудларидан эвакуация қилинган ва қочоқ тариқасида келган аҳоли вакиллари боқишга мажбур бўлган. Бу даврда Туркистоннинг иқтисодий аҳволи ёмонлашиши ва очарчилик асоратларининг кенгайиб бориши вазиятни борган сари оғирлашишига сабаб бўлган. Бундай вазиятда ўлка раҳбарияти Туркистондаги очарчиликни бартараф этиш учун кўплаб чора-тадбирлар ишлаб чиққан. Хусусан, Волгабўйи ва Уралолди худудларида очарчилик рўй вақтда келган қочоқларни ўз юртига қайтариш, яъни реэвакуация қилиш масаласи ҳам ана шу чора-тадбирлар қаторига киритилган эди. Чунки республика иқтисодий аҳволи ночорланиши ортидан, ўлка раҳбарияти ўз аҳолиси тугул, қочоқ тариқасида келганларни ҳам боқишда қийинчилик ва муаммоларга дуч кела бошлаган. Шунинг учун Туркистон МИҚ ва ХКС раҳбарияти ўлканинг оғир иқтисодий аҳволга тушиб қолаётганини ва очларни озиқ-овқат билан таъминлашдаги қийинчиликларни ҳисобга олиб, Марказий эвакуация раҳбариятига қочоқларни ўз юртиларига реэвакуация қилишни зарурлигини уқтирган[8. Б.63]. Туркистондаги қийинчилик ва очарчилик асоратлари Польша, Болтиқбўйи ва Россиядан келган қочоқларни ўлкадан тез фурсатларда ўз юртиларига реэвакуация қилиниши кераклигини кўрсатган.

1922 йил август ойидан Туркистонга чет давлатлардан келган қочоқларни уюшган ҳолда, расман ўз юртига реэвакуация қилиш бошланган. 1922 йил 12 августдан эътиборан чет эл давлатлари худудларидан келган қочоқларни ўлкадан реэвакуация қилиш билан Туркистон эвакуация бош бошқармаси шуғулланган[9. Б.2]. Бу бошқарма Болтиқбўйи ва Россия худудларидан келган қочоқларни тезроқ ва кўпроқ ўз юртиларига қайтариш ишларини амалга оширган. Аммо илмий адабиётлар ва архив ҳужжатларини ўрганиш натижасида шуни айтиш мумкинки, Туркистонга келган қочоқларни реэвакуация қилиш жараёни кўплаб қийинчиликларни енгиш орқали амалга оширилган. Бунга қуйидаги муаммолар сабаб бўлган. Биринчидан, Туркистондан ўз юртига реэвакуация қилинаётганларни ўз юртида қабул қилиш ва боқиш имкониятини йўқлиги, чунки бу худудларда ҳамон очарчилик давом этаётгани ва кишлоқ хўжалиги тўлатуқис изга тушмаганида эди. Иккинчидан, қочоқ тариқасида келган очлар ва қочоқларнинг айримлари Туркистондан реэвакуация қилинишини хоҳламаганлиги, чунки улар уруш туфайли ўз юртида яқинларидан ажралган, уй-жойи ва хўжалигини йўқотган эди. Учинчидан, Марказ топшириғига кўра, Туркистондан реэвакуация қилинаётганларни яшаш жойига етиб боргунига қадар озиқ-овқат ва кийим-кечак билан таъминлаш маҳаллий ҳокимиятга юклатилган, бироқ ўлка бюджетига етарли маблағ йўқ эди.

Туркистон МИҚ ва ХКС раҳбарияти реэвакуация қилинаётган қочоқлар учун имконият даражасида шарт-шароитлар яратиш беришга ҳаракат қилган. Реэвакуация қилинаётганларни озиқ-овқат билан таъминлаш муҳим вазифа ҳисобланган. Бунинг учун Туркистон МИҚ қошидаги ОЕ МК ва унинг вилоятлардаги бўлимлари ҳамда ўлка озиқ-овқат халқ комиссарлиги бор имкониятларини ишга солган. Масалан, 1922 йил сентябрда очарчилик натижасида Туркистонга келиб қолган 2382 нафар оч-қочоқлар Самарқанд вилоятидан ўз юртига, яъни Волгабўйи худудига реэвакуация қилинган. Реэвакуация муносабати билан ўз юртига кетаётганлар Самарқанд вилояти очларга ёрдам комиссияси томонидан Тошкентга етиб олгунича 1 фунтдан нон билан таъминланган[10. Б.1]. Шу билан бирга, кетаётган очларга 6000 рубль маблағ ҳам берилган. Туркистон озиқ-овқат халқ комиссарлиги томонидан берилган кўрсатмага муофиқ, Россиядан келган ҳар бир киши ўз юртига қайтишида 5 пуддан ортмаган ғалла ҳамда ҳар бир оила ўз юртида экиш учун 30 пудгача уруғлик ва емиш учун етарли тарзда ун билан таъминланишига руҳсат берилган[11. Б.17].

Туркистон раҳбарияти очлар ва қочоқлар реэвакуациясини тезлаштириш учун кўплаб чор-тадбирлар ишлаб чиқиш ҳаракатида бўлган. Чунки реэвакуация билан боғлиқ муаммоларни ҳал этиш орқали ўлка раҳбарияти маҳаллий аҳолини очарчилик зулмидан қутқаришга ҳаракат қилган. Ўлкадан Болтиқбўйи ва Россия худудларидан келган қочоқларни ўз юртига реэвакуация қилиш жуда катта қийинчиликлар билан бажарилган ҳамда ўлкада юз берган очарчилик маҳаллий халқни ўз домига тортаётган эди. Бундай қийинчиликларга қарамасдан, 1922 йил сентябр ойида Туркистондан Волгабўйи ва Уралолди худудларига 30-40 минг нафар оч-қочоқлар реэвакуацияси амалга оширилган[12. Б.453]. Масалан, 1922 йил октябрда ҳам ўлкада истиқомат қилаётган 155 нафар очлар Оренбург губерниясига реэвакуация қилинган[2. Б.121]. Реэвакуация тариқасида ўз юртига кетаётганлар Туркистон ўлкаси ҳукумати ва аҳолиси томонидан озиқ-овқат, кийим-кечак ва дори-дармонлар билан таъминланган. Бироқ, Марказ томонидан Туркистондан очлар ва оч-қочоқлар реэвакуацияси секинлик билан амалга оширилган. Туркбошэвак 1922-1923 йилларда Туркистон ва Бухоро республикаларида истиқомат қилаётган чет эллик қочоқларни реэвакуация қилиш билан шуғулланган. 1924 йилдан эса Туркистон кишлоқ хўжалиги кўмитаси ўлкадаги оч-қочоқларни ўз юртига, яъни Волгабўйи ва Уралолди худудларига реэвакуация қилиш ишларини зиммасига олган. Ўрганилган архив манбалари

орқали шуни айтиш керакки, ушбу қўмита ташаббуси билан 1924 йил апрелда Волгабўйидан келган 53 нафар оч-қочоқлар ўз ватанларига реэвакуация қилинган[13. Б.5].

Россиянинг очарчилик рўй берган ҳудудларидан келган оч-қочоқларни уюшган ҳолда ўлкадан реэвакуация қилиниши жараёнида маблағлар топиш маълум қийинчиликларни туғдирган. Марказ томонидан қочоқлар реэвакуацияси учун пул топиш ва ажратиш масаласи ўлка раҳбарияти зиммасига юклатилган. Туркистон ҳукумати раҳбарияти эса турли тадбирларни ташкиллаштириб, маҳаллий халқ орқали пул маблағларини йиққан. Масалан, 1924 йил 31 майда Туркистон МИҚ қошидаги қишлоқ хўжалигига кўмак қўмитаси масъул котиби Тошкент Янги шаҳри ижроия қўмитасига мурожаат қилиб, “5 июнь кунини шаҳар боғида оч-қочоқлар ва қаровсиз болаларни реэвакуация қилиш билан боғлиқ маблағни топиш учун “Халқ сайли” уюштириш”га руҳсат сўраганлиги архив манбаларида қайд этилган[14. Б.20]. Бундан кўринадики, ана шундай тадбирлар уюштириш орқасидан керакли маблағлар топилган ва реэвакуация ишларига сарфланган. Мана шундай тўпланган маблағлар ҳисобидан, 1924 йил июль ойида ўз юртига реэвакуация қилинаётган 534 нафар қочоқлар кийим-кечак, озиқ-овқат ва бошқалар билан таъминланган ҳолда жўнатилган[15. Б.54].

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, 1924 йил июль ойидан ўлкадаги қочоқларни ўз ватанларига реэвакуация қилиш тўхтатилган эди. Чунки ўлгага Волгабўйи ва Уралолди ҳудудларидан келаётганлар оқими ҳамон давом этарди. Марказ ушбу ҳудудлардаги очарчиликка тула барҳам бера олмаганлиги туфайли қочоқлар оқими Туркистонга келиши тўхтамаганди. Буни қуйидаги мисол орқали айтиш мумкин, 1924 йил 4 ноябрда Туркистон ижтимоий таъминот халқ комиссарлиги Туркистон МИҚ раиси Айтаковга қилган мурожаатида, “ўлгага очарчилик туфайли келиб қолган оч-қочоқларни озиқ-овқат билан таъминлаш борасида катта қийинчиликлар юзага келаётганлиги, уларни вилоятдаги шаҳарлар ва уездларга тақсимланаётганлиги, аммо уларнинг кўпчилиги барибир Тошкентга йигилганига эътибор қаратиб, ҳозирги кунда уларнинг сони 1000 дан ортиқ ва улардан 500 га яқини аёллар ва болаларни ташкил қилади” дейилган[2. Б.129].

Хулоса тариқасида шуни айтиш лозимки, Туркистон ҳукумати ва халқи Биринчи жаҳон уруши даврида Польша ва Болтиқбўйи давлатларидан ҳамда Россиянинг очарчилик ҳудудларидан келган қочоқларга меҳр-мурувват кўрсатиб озиқ-овқат, кийим-кечак ва бошпана беради. Туркистон раҳбарияти очарчилик қийинчиликларига қарамасдан, имконият даражасида, барча чора-тадбирларни амалга оширган, ўз саҳоватларини аямаган халқимиз эса ўзига хос бағрикенглик намуналарини кўрсатган. Шунинг учун эвакуация тариқасида келган қочоқларнинг баъзилари Туркистондан реэвакуация қилинишини хоҳламайди. Чунки улар Туркистон халқининг меҳмондўстлиги, меҳрибонлиги, болажонлиги ва ўз ризқини очлар билан баҳам кўрганлиги гувоҳи бўлган ҳамда ўлка ноз-неъматларидан баҳраманд бўлишган эди. Қолаверса, ўзлари очарчилик гирдобиди бўлган халқимиз инсонпарварлик хислатларини намоён қилиб, реэвакуация тариқасида ўз юртига кетаётган қочоқларга озиқ-овқат, кийим кечак, дори-дармон ва бошқа таъминотларда ёрдам беришган.

Фойдаланилган манба ва адабиётлар

Матвеев А.М. Зарубежные выходы в Туркестане на путях к Великому октябрю (1914 – октябрь 1917 г.). Ташкент.; “ФАН”, 1977. Стр.115

Расулов А. Туркистон халқи бағрикенглиги. Тошкент.; «Yangi nashr », 2011. –Б.134

Галас Марина Леонидовна. Государственно-институциональная и социальная адаптация репатриантов и реэвакуируемых беженцев в России в 1920-е гг. // Власть. «Отечественный опыт» журнал. 2011, № 4. Стр.107-118

Михайлова Ю.Л. Советско-латвийский договор 11 августа 1920 г.: законодательное регулирование и практика обмена беженцами и оптации.//Петербургский исторический журнал. 2021, № 4. Стр. 167-192

Белова И.Б. Беженцы Первой мировой войны: реэвакуация из Советской России (по материалам Центральных губерний Европейской России). //“EUROPA ORIENTALIS”// Studia z dziejów Europy Wschodniej i Państw Bałtyckich” journal. 2017, № 8. 47-64

ЎзР МА, Р-621 фонд, 1-рўйхат, 40-иш, 51-варақ

ЎзР МА, Р-17 фонд, 1-рўйхат, 345-иш, 81-варақ

ЎзР МА, Р-621 фонд, 1-рўйхат, 51-иш, 63-варақ

Известия (ТуркЦИК), 9 августа 1921 г.

Туркестанская правда (Ташкент), 26 сентября 1922 г.

ЎзР МА, Р-17 фонд, 1-рўйхат, 749-иш, 17-варақ

ЎзР МА, Р-17 фонд, 1-рўйхат, 350-иш, 453-варақ

ЎзР МА, Р-17 фонд, 1-рўйхат, 954-иш, 5-варақ

ЎзР МА, Р-17 фонд, 1-рўйхат, 954-иш, 20-варақ

ЎзР МА, Р-621 фонд, 1-рўйхат, 97-иш, 54-варақ